

Olika lönsamhetsmått

KI-kommentar
oktober 2026

Olika lönsamhetsmått

Peter Svensson

INLEDNING OCH SAMMANFATTNING

Lönsamheten är en central faktor för företagens produktions-, pris-, anställnings- och investeringsbeslut. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det önskvärt med en lönsamhetsnivå som stimulerar investeringar och bidrar till ökad sysselsättning. Kunskap om hur lönsamheten utvecklas över tid är också viktig för att bedöma vilket utrymme som finns för löneökningar. Syftet med denna KI-kommentar är att redogöra för några av de vanligaste måtten på lönsamhet inom makroekonomisk analys, hur de beräknas och förhåller sig till varandra samt deras fördelar och brister.

Kapitalavkastningen kan sägas vara det mest relevanta måttet på lönsamhet, eftersom det enligt ekonomisk teori är vad företag bör sträva efter att maximera på kort sikt när de tar beslut om produktion, priser, investeringar och anställningar. En nackdel är att statistiken på realkapital,¹ så kallade kapitalstockar, är osäker. Ett andra mått som redovisas i denna KI-kommentar är *vinstandelen*. Vinstandelen bygger inte på kapitalstockar och är därmed mer robust ur ett statistiskt perspektiv, men har inte samma direkta koppling till företagens avkastning på kapital. *Rörelsemarginalen*, slutligen, ligger nära de mått som företagen själva använder i sin ekonomiska uppföljning. För makroekonomisk analys har måttet dock vissa begränsningar. Liksom vinstandelen är rörelsemarginalen ett teoretiskt sett mindre relevant mått på lönsamhet än kapitalavkastning. Dessutom kan det på aggregerad nivå påverkas av strukturella förändringar i hur företag väljer att organisera sig. En annan nackdel vid makroekonomisk analys är att rörelsemarginalen påverkas annorlunda av relativprisförändringar än vad kapitalavkastningen gör. Att de olika måtten har sina specifika styrkor och svagheter talar för att titta på flera av dem vid bedömningen av lönsamhetsläget i det svenska näringslivet eller i en enskild bransch.²

LÖNSAMHET KAN MÄTAS PÅ OLIKA SÄTT

Diagram 1 visar hur vinstandelen, kapitalavkastningen och rörelsemarginalen har utvecklats över tid (för en beskrivning av data, se bilaga 1).³ Samtliga mått och de variabler som ingår i dem uttrycks i löpande priser. De två förstnämnda måtten används ofta inom makroekonomisk analys och utgår från nationalräkenskaperna medan det sistnämnda, rörelsemarginalen, ligger närmare företagsekonomiska nyckeltal och mer sällan förekommer inom makroekonomisk analys. Bedömningen är dock att detta lönsamhetsmått blivit mer förekommande i makroekonomiska analyser för Sverige sedan SCB började publicera rörelsemarginaler på kvartalsfrekvens (se nedan).

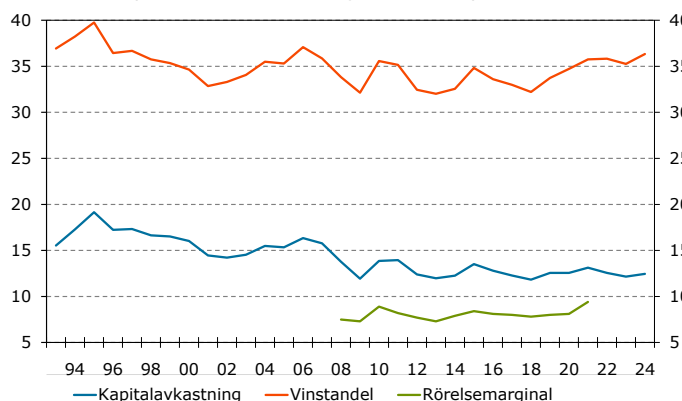
¹ Realkapital avser tex maskiner, programvara och annat som används i produktionsprocessen.

² För räkneexempel på hur de olika måtten påverkas av kostnadsförändringar, se Konjunkturinstitutet, "Om lönsamhetsmått, ökade priser på insatsvaror och prisövervältring", KI-kommentar, oktober 2026.

³ För rörelsemarginalen har den helårsserie som är helt jämförbar med SCB:s nya data för rörelsemarginaler på kvartalsfrekvens valts (se avsnittet "Rörelsemarginalen – närmare koppling till företagens bokföring" nedan). Den serien finns för perioden 2012–2021.

Diagram 1 Lönsamhetsmått i näringslivet, procent

Procent av kapitalstocken, förädlingsvärdet respektive rörelseintäkterna

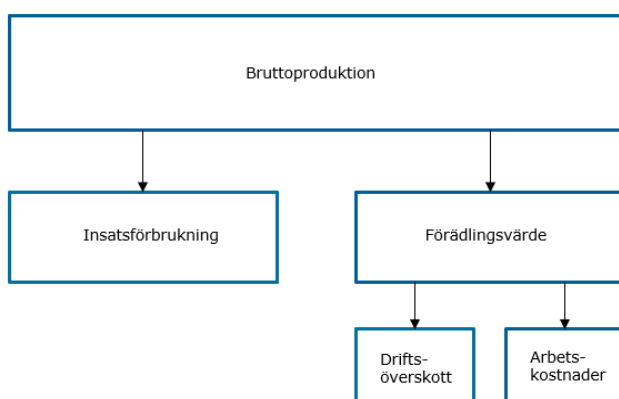

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

VINSTANDELEN OCH KAPITALAVKASTNINGEN BASERAS PÅ NATIONALRÄKENSKAPERNA

I nationalräkenskaperna är bruttoproduktion ett mått på ekonomisk aktivitet. Bruttoproduktion mäter företagets totala produktion.⁴ Insatsförbrukning är värdet av de varor och tjänster som används som insatser i produktionsprocessen. Dessa varor och tjänster kan antingen vidareförädlas eller förbrukas i produktionsprocessen. Om värdet av insatsförbrukningen räknas bort från värdet av bruttoproduktionen erhålls förädlingsvärdet, det vill säga det mervärde som skapas i produktionen i företaget eller branschen. Detta mervärde fördelas till de produktionsfaktorer som ingår i produktionen: arbete och kapital.⁵

Figur 1. Bruttoproduktionens delar

Arbetskraftskostnaderna omfattar löner inklusive sjuklöner, bonusar och förmåner samt arbetsgivaravgifter enligt lagar och avtal. Förädlingsvärdets andra del, driftsöverskottet, beräknas som värdet av bruttoproduktionen minus kostnader för insatsförbrukning och arbetskraft. Driftsöverskottet ska täcka finansieringskostnader för lånat kapital, kostnader för att ersätta förslitet realkapital samt ge ägarna avkastning

⁴ Förutom produktion som säljs ingår till exempel produktion av egen insatsförbrukning.

⁵ I vissa produktionsfunktioner inkluderas även insatsförbrukning och/eller land som produktionsfaktorer. Land kan i vidare mening tolkas som olika former av naturresurser.

på det egna kapitalet. Två olika vinstbegrepp kan kopplas till figur 1: vinstandelen och kapitalavkastningen.

Vinstandelen

Vinstandelen mäts som driftöverskottet som andel av förädlingsvärdet.

$$VA = DRI/FV \quad (1)$$

där VA är vinstandelen, DRI är driftöverskottet och FV är förädlingsvärdet.

Vinstandelen visar alltså hur stor andel av förädlingsvärdet som inte går till kostnader för arbetskraften.⁶

Kapitalavkastningen

Kapitalavkastningen mäter i stället driftöverskottet i relation till kapitalstocken och visar vilken avkastning realkapitalet genererar:

$$KA = DRI/K \quad (2)$$

där KA är kapitalavkastning och K är kapitalstocken.

Kapitalavkastningen kan delas upp i två komponenter: kapitalproduktiviteten⁷ och vinstandelen:

$$KA = \frac{FV}{K} \cdot VA \quad (3)$$

där FV/K är kapitalproduktiviteten. Kapitalproduktiviteten visar hur mycket mervärde man får ut per krona investerat i realkapital. I ekvation 3 syns att kapitalavkastningen både visar hur mycket realkapital som krävs för att generera en enhet förädlingsvärde eller mervärde (kapitalproduktiviteten) och hur stor andel av detta mervärde som är överskott (vinstandelen). När företag enligt ekonomisk teori bestämmer sina priser och kvantiteter görs det för att maximera vinsten. Till given kapitalstock är det konsistent med att maximera kapitalavkastningen.⁸ Det bör dock noteras att kapitalavkastningen är ett osäkrare mått än vinstandelen, eftersom kapitalstockar är särskilt svåra att mäta och värdera (se Bilaga 2 ”*Kapitalstockar är svåra att mäta*”).⁹

I diagram 2 visas kapitalavkastning, vinstandel och kapitalproduktivitet. Det är inte syftet att analysera de olika lönsamhetsmåttens utveckling över tid i denna KI-

⁶ Eftersom vinstandelen visar hur det skapade mervärdet en viss period fördelas mellan kapitalägare och arbetstagare är det ett etablerat mått inom fördelningsanalys.

⁷ Kapitalproduktiviteten i löpande priser består av en real komponent och en komponent som speglar relativpriset mellan förädlingsvärdet och kapitalstocken.

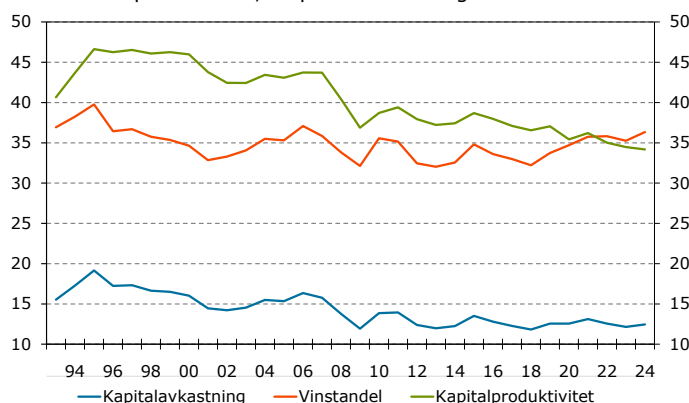
⁸ Att maximera kapitalavkastningen till given kapitalstock är konsistent med att maximera vinsten, vilket inte gäller för vinstandelen eller rörelsemarginalen. I Konjunkturinstitutet, ”Om lönsamhetsmått, ökade priser på insatsvaror och prisövervärting”, KI-kommentar, oktober 2026 beskrivs detta under olika antaganden om marknadsstruktur, produktionsteknologi och efterfrågan.

⁹ Ifall kapitalstockar utvecklas väldigt stabilt över tid kan man i vissa sammanhang bortse ifrån att det är svårt att mäta nivåer och fokusera på förändringar. En standardavvikelse för den procentuella förändringen av SCB:s publicerade kapitalstock (helårsdata) på 2,3 procentenheter indikerar att även förändringar av kapitalstockar är relativt osäkra.

kommentar, men det kan noteras att kapitalavkastningen har minskat under de senaste decennierna. Nedgången förklaras i huvudsak av en sjunkande kapitalproduktivitet.¹⁰ Vinstandelen har visserligen varierat, men ligger över tid i stort sett kvar kring sitt historiska genomsnitt.¹¹

Diagram 2 Kapitalavkastning, vinstandel och kapitalproduktivitet i näringslivet, procent

Procent av kapitalstocken, respektive förädlingsvärdet

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

RÖRELSEMARGINALEN – NÄRMARE KOPPLING TILL FÖRETAGENS BOKFÖRING

Rörelsemarginalen byggs upp av liknande underliggande variabler som vinstandelen. Dock skiljer sig måtten åt vad gäller vilken typ av data som används och delvis i hur de beräknas. Till skillnad från vinstandelen, som utgår från bruttoproduktionen, baseras rörelsemarginalen normalt sett på rörelseintäkterna – det vill säga företagens faktiska försäljning enligt redovisade omsättningsdata.

Rörelseintäkterna kan delas upp i tre komponenter: rörelsekostnader, personalkostnader och rörelseresultat. Rörelseresultatet beräknas som skillnaden mellan rörelseintäkterna och summan av rörelsekostnaderna och personalkostnaderna.

Rörelsemarginalen definieras som rörelseresultatet som andel av rörelseintäkterna.

$$RM = RR/RI \quad (4)$$

där RM är rörelsemarginalen, RR är rörelseresultatet och RI är rörelseintäkterna. Rörelsemarginalen är ett intressant mått eftersom det ligger närmare de nyckeltal som många företag själva använder i sin ekonomiska uppföljning, medan vinstandelen främst används i makroekonomiska sammanhang. Precis som för vinstandelen är en nackdel med rörelsemarginalen att den inte förhåller sig till värdet av det kapital som används i produktionen och därmed inte speglar hur mycket företagen tjänar på de investeringar de gjort.

¹⁰ Att kapitalproduktiviteten och därmed kapitalavkastningen har minskat beror sannolikt i stor utsträckning på att riskfria räntor har minskat under större delen av perioden (räntan på en 10-årig svensk statsobligation minskade från ca 10 procent i mitten av 1990-talet till ca 2 procent 2024). De lägre finansieringskostnaderna har gjort det mer lönsamt för företag att investera, även i kapital med lägre avkastning. Detta har i sin tur lett till en större kapitalstock och till att avkastningen per investerad enhet kapital har pressats ner.

¹¹ Perioden med historiskt hög vinstandel under mitten av 1990-talet (se röd linje längst till vänster i diagram 2) var begränsad till ett par år.

SCB har börjat publicera mer aktuella data på rörelsemarginaler

I *Företagens ekonomi* publicerar SCB data på rörelseintäkter, personalkostnader och rörelsekostnader där de underliggande uppgifterna hämtas från företagens bokföring. Data sträcker sig till året för de så kallade definitiva helårsberäkningarna av nationalräkenskaperna. Sedan maj 2024 publicerar SCB inom ramen för *Ekonomisk statistik på kvartal* (ESK) samma typ av data (inklusive att de underliggande uppgifterna hämtas från företagens bokföring) på kvartalsfrekvens där tidpunkten för det sista utfallet är densamma som för de preliminära nationalräkenskaperna.¹² Det första utfallet är det första kvartalet 2022. Energibolag, fastighetsbolag, finans- och försäkringsbolag, utbildning och vård och omsorg exkluderas.

Även om källor och definitioner alltså skiljer sig åt motsvarar de variabler som ingår i rörelsemarginalen i ESK i hög utsträckning nationalräkenskapernas bruttoproduktion, insatsförbrukning, arbetskraftskostnader och driftöverskott (se tabell 1).

Tabell 1. Dataserier i ESK och i Nationalräkenskaperna

ESK		Nationalräkenskaperna
(+) Rörelseintäkter	≈	(+) Bruttoproduktion
(-) Rörelsekostnader	≈	(-) Insatsförbrukning
		(=) Förädlingsvärde
(-) Personalkostnader	≈	(-) Arbetskraftskostnader
(=) Rörelseresultat (EBITDA)	≈	(=) Driftöverskott

I ESK definieras rörelseresultatet som resultat före det att kostnader för räntor och skatter dragits bort och före av- och nedskrivningar, vilket motsvarar det företagsekonomiska begreppet EBITDA (*earnings before interest, taxes, depreciation and amortization*).¹³ Det visar alltså hur stor del av intäkterna som blir kvar till av- och nedskrivningar, räntor, skatter och eventuell bokförd vinst. Personalkostnaderna inkluderar löner inklusive sjuklöner, bonusar samt lagstadgade och avtalade arbetsgivaravgifter. Däremot ingår inte skattepliktiga förmåner, vilket de gör i nationalräkenskapernas arbetskraftskostnader. Till skillnad från nationalräkenskapernas arbetskraftskostnader omfattar personalkostnaderna i ESK även vissa kostnader för exempelvis utbildning och representation. Det finns också några skillnader mellan hur rörelsekostnader i ESK respektive insatsförbrukning i nationalräkenskaperna mäts. Exempelvis räknas FoU samt egenproducerade programvaror som rörelsekostnader i ESK, men som investeringar i nationalräkenskaperna.

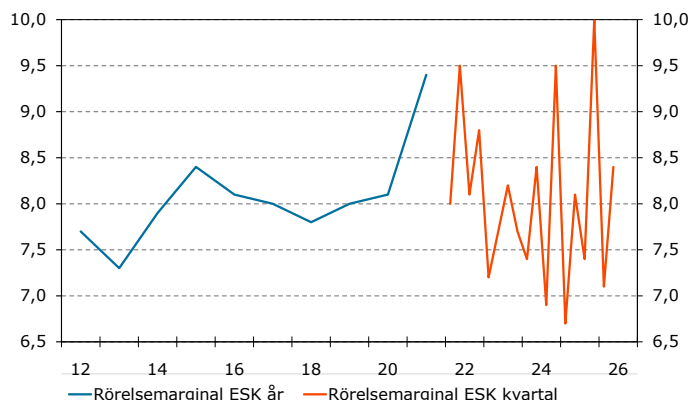
¹² Se [Sveriges ekonomi](#).

¹³ Ett annat vanligt förekommande företagsekonomiskt lönsamhetsmått är EBIT (*earnings before interest and taxes*). Liksom EBITDA mäter EBIT rörelseresultatet före det att kostnader för räntor och skatter dragits bort, men efter av- och nedskrivningar.

I ESK finns det även statistik på helårsfrekvens som är jämförbar och sträcker sig från 2012 till och med 2021. De två serierna visas i diagram 3.

Diagram 3 Rörelsemarginal

Procent av rörelseintäkterna

Källa: SCB.

Rörelsemarginalen påverkas av strukturella förändringar i hur företagen väljer att organisera sig

En skillnad mellan rörelsemarginalen och vinstandelen är att rörelsemarginalen på aggregerad nivå påverkas av strukturella förändringar i företagens organisationsformer – exempelvis graden av specialisering och hur många led av produktionskedjan företagen väljer att vara verksamma i. Om till exempel ett företag som tidigare producerat en insatsvara i egen regi väljer att i stället köpa in den från en extern leverantör (dvs drar sig ur så kallad *upstream*-verksamhet), påverkas rörelsemarginalen. Förändringen påverkar inte enbart det enskilda företaget, utan får även genomslag när rörelsemarginalen beräknas på aggregerad nivå.¹⁴ Ett annat exempel är när ett företag väljer att lämna den del av produktionskedjan som omfattar slutmontering av en vara och/eller försäljning (dvs drar sig ur så kallad *downstream*-verksamhet) och i stället fokuserar på att leverera komponenter till andra företag som övertar dessa moment (för ett enkelt exempel, se bilaga 3).

Även vinstandelen kan i det enskilda företaget i vissa fall påverkas av den här typen av förändringar, men på aggregerad nivå påverkas den inte. För makroekonomisk analys är det generellt sett en fördel om lönsamhetsmått i så hög grad som möjligt speglar förändringar i de faktorer som ingår i produktionsfunktionen, såsom kapital, faktorproduktivitet, arbetskraft och även räntenivåer. Att rörelsemarginalen även kan påverkas av organisatoriska förändringar, exempelvis förändrad specialiseringsgrad, utgör därför en nackdel i dessa sammanhang. Trots dessa nackdelar för makroanalys är rörelsemarginalen ett värdefullt mått för det enskilda företaget. Eftersom effekterna kan gå åt olika håll för olika företag och i viss mån ta ut varandra är det också oklart

¹⁴ Det beror på att rörelseintäkterna och rörelsekostnaderna samt kvoten mellan dessa påverkas, även på aggregerad nivå. Förädlingsvärdet, som används för att beräkna vinstandelen, påverkas däremot inte på aggregerad nivå. När det gäller exemplet att ett företag börjar köpa in en insatsvara man tidigare tillverkat i egen regi, har visserligen SCB för vissa större företag tillgång till data som innebär att det i princip är möjligt att rörelsemarginalen på aggregerad nivå inte påverkas. Det är dock för en relativt liten del av näringslivet som SCB har denna data. Och även i de fall SCB har tillgång till nämnda data krävs det oförändrade relativpriser för att rörelsemarginalen på aggregerad nivå ska vara oförändrad. Se även avsnittet "Påverkan av relativprisförändringar skiljer sig åt mellan rörelsemarginalen och kapitalavkastningen".

hur stora effekterna på aggregerad nivå har varit historiskt och kommer att bli framöver.

Påverkan av relativprisförändringar skiljer sig åt mellan rörelsemarginalen och kapitalavkastningen samt vinstandelen

Rörelsemarginalen påverkas annorlunda av förändrade relativpriser på produktionsfaktorer¹⁵ än vad kapitalavkastningen och vinstandelen gör. Om exempelvis insatsvarupriser/rörelsekostnader ökar innebär, för given produktions-/försäljningsvolym, arbetskraftskostnader/personalkostnader och kapitalstock, en lika stor ökning av produktpriset¹⁶ som av insatsvarupriset/rörelsekostnaden - mätt i kronor - att kapitalavkastningen och vinstandelen är oförändrad, medan rörelsemarginalen sjunker. Det skulle alltså krävas en större höjning av produktpriset än av insatsvarupriset/rörelsekostnaden för att hålla rörelsemarginalen konstant, men då skulle kapitalavkastningen och vinstandelen stiga.¹⁷ Som nämns ovan kan kapitalavkastningen rent konceptuellt sägas vara det mest relevanta måttet på lönsamhet. Därför kan det också anses vara en nackdel vid makroanalys att rörelsemarginalen påverkas annorlunda av relativprisförändringar på produktionsfaktorer än vad kapitalavkastningen gör.

¹⁵ En insatsvara klassificeras här som en produktionsfaktor.

¹⁶ Produktpriset, ibland kallat producentpris, är det pris producenten erhåller för sin vara eller tjänst.

¹⁷ Se Konjunkturinstitutet, "Om lönsamhetsmått, ökade priser på insatsvaror och prisövervältring", KI-kommentar, oktober 2026.

Bilaga 1

DATA

Statistiken som använts för att beräkna vinstandelar och kapitalavkastning kommer från nationalräkenskaperna, framför allt produkträkenskaperna.¹⁸ I diagrammen visas mått baserade på de så kallade definitiva helårsberäkningarna, vilka i skrivande stund sträcker sig till 2024. Inga egna beräkningar har gjorts vad gäller rörelsemarginalerna. De data SCB använder för att beräkna rörelsemarginaler kommer från Ekonomisk statistik på kvartal (ESK) och Företagens ekonomi (FEK). Vinstandelen och kapitalavkastningen är beräknade till faktorpris, medan SCB:s mått på rörelsemarginaler beräknas till baspris.¹⁹

I näringslivets förädlingsvärde ingår förädlingsvärdet för små- och fritidshus. Eftersom denna bransch inte har några anställda och i vardaglig mening inte är någon bransch exkluderas den i beräkningarna av vinstandelen och kapitalavkastningen. I nationalräkenskaperna ingår inte ersättningar till egenföretagare i arbetskraftskostnaderna utan i driftsöverskottet. I denna KI-kommentar justeras driftsöverskottet så att ersättningar till egenföretagare räknas som arbetskraftskostnad. Justeringen görs genom att använda antalet arbetade timmar utförda av egenföretagare och anta att egenföretagare i genomsnitt har samma timmararbetskraftskostnad som anställda. Till skillnad från i nationalräkenskaperna inkluderas löneberoende produktionsskatter i arbetskostnaderna och i förädlingsvärdet till faktorpris.

¹⁸ Data på diverse skatter och subventioner som behövs för att beräkna förädlingsvärden till faktorpris kommer från sektorräkenskaperna.

¹⁹ Förädlingsvärdet till baspris avser värdet av producerade varor och tjänster minus värdet på insatsvaror/tjänster som använts i produktionen. Förädlingsvärdet till faktorpris avser förädlingsvärdet till baspris efter att produktionssubventioner adderats och produktionsskatter dragits ifrån. Produktionsskatter är skatter företag betalar oavsett hur mycket de producerar. Exempel är fastighetsskatt eller licensavgifter för att bedriva viss verksamhet. Produktionssubventioner är stöd som ges till företag oberoende av produktionsvolym, till exempel regionalstöd eller bidrag till forskning. Det förmodligen vanligast förekommande måttet på förädlingsvärde, förädlingsvärdet till marknadspris, avser förädlingsvärdet till baspris efter att produktskatter adderats och produktsubventioner dragits ifrån. Produktskatter är kopplade till mängden eller värdet av producerade varor och tjänster. Exempel är moms och punktskatter på alkohol eller energi. Produktsubventioner ges per producerad eller såld enhet, såsom stöd per liter mjölk eller per kilowattimme förnybar el.

Bilaga 2

KAPITALSTOCKAR ÄR SVÅRA ATT MÄTA

Av den utfallsdata som används i denna publikation är kapitalstockar den mest svårberäknade och osäkra.²⁰ Detta innebär att mått på kapitalavkastning generellt sett är mer osäkra än mått på vinstandelar och rörelsemarginaler. I det följande avsnittet ges en översiktlig beskrivning av hur kapitalstockar mäts.

Teoretiska värderingsprinciper

Den teoretiska utgångspunkten är att värdet på en kapitaltillgång bestäms av den avkastning tillgången förväntas generera under sin ekonomiska livslängd. Avkastningen definieras som den inkomst tillgången ger under en viss tidsperiod, vilket i sin tur beror på mängden kapitaltjänster tillgången producerar multiplicerat med priset per enhet av dessa tjänster. Denna framtida avkastning nuvärdesberäknas med hjälp av en diskonteringsränta.²¹ Slutligen tilldelas tillgången ett skrotvärde när dess ekonomiska livslängd har uppnåtts.

Svårigheter med teoretisk värdering

Att tillämpa den avkastningsbaserade metoden i praktiken är dock förknippat med betydande utmaningar. Det är svårt att uppskatta hur mycket kapitaltjänster en tillgång producerar över tid, vilken prisutveckling dessa tjänster har, hur lång ekonomisk livslängd tillgången har samt i vilken takt den förslits. Data är svåra att få fram och en hel del förenklande antaganden krävs. För immateriella tillgångar kan dessa svårigheter vara ännu större än för materiella tillgångar.

Mätning av kapitalstockar i praktiken

Ett alternativ till den teoretiska, avkastningsbaserade metoden är att använda en kostnadsbaserad värderingsprincip, där kapitaltillgångars värde uttrycks utifrån deras nyanskaffningspris – det vill säga vad det skulle kosta att ersätta tillgången med en ny, likvärdig tillgång i dag. Av praktiska skäl finns det dock ingen systematisk datainsamling av nyanskaffningspriser för alla kapitaltillgångar i ekonomin vid ett givet tillfälle.

På grund av dessa svårigheter använder de flesta statistikmyndigheter, inklusive SCB, en metod som kallas *perpetual inventory method* (PIM). Denna metod bygger inte på direkt observation av kapitaltillgångar, utan på ackumulering av historiska data över fasta bruttoinvesteringar. För att uttrycka kapitalstocken i monetära termer används tillgångarnas anskaffningspris vid investeringstillfället som utgångspunkt. Dessa justeras med prisindex för att spegla tillgångarnas värde i dag. Bruttokapitalstocken uppskattas genom att summera tidigare investeringar, med avdrag för tillgångar som bedöms ha nått slutet av sin ekonomiska livslängd. Nettokapitalstocken erhålls genom

²⁰ Se tex Regeringen (2015), *2015 års ekonomiska vårproposition*, prop. 2014/15:100, bilaga 3 och OECD (2023) "Sensitivity of capital and MFP measurement to asset depreciation and initial capital stock estimates", SDD Working Paper No 115.

²¹ Diskonteringsräntan tar hänsyn till risk, inflation och intertemporala preferenser.

att justera bruttokapitalstocken för förslitning.²² Nettokapitalstocken speglar då tillgångarnas återstående produktiva värde. Det är nettokapitalstockar som SCB publicerar och som används i denna studie. Valet av metoder och antaganden kring prisutveckling och livslängd har stor betydelse för resultatet. Detsamma gäller förslitning, där det är svårt att avgöra hur mycket produktiv kapacitet (fysisk såväl som ekonomisk) som återstår i äldre tillgångar och hur snabbt de bör skrivas av, särskilt i takt med att ny teknologi introduceras. Det är än svårare att mäta kapitalstockar per bransch eller sektor eftersom det i praktiken är svårt att fånga försäljningar mellan sektorer och branscher och eftersom verksamheter över tid kan byta bransch, ändamål eller sektor. SCB publicerar kapitalstockar i nationalräkenskaperna till och med de definitiva helårsberäkningarna.

²² Dvs fysisk förslitning (äldre maskiner är sämre än nyare) och ekonomisk förslitning (äldre maskiner producerar produkter som är mindre moderna och därmed mindre värda).

Bilaga 3

RÄKNEEXEMPEL: VAD HÄNDER MED DE TRE LÖNSAMHETSMÅTTEN PÅ AGGREGERAD NIVÅ OM FÖRETAG ORGANISERAR OM SIG?

Antag att det i ett land finns ett företag som producerar och säljer 200 cyklar i månaden. Cyklarna säljs på plats till slutkund för 3 000 kronor per styck. Personalen består av fyra anställda som tillverkar cyklarna och två anställda som monterar kundanpassade pedaler, marknadsför, samt sköter försäljningen av cyklarna (sk *downstream*-verksamhet). Arbetskostnaden är 30 000 kronor per anställd och månad. Cykeltillverkarens realkapital består av en lokal där cyklarna byggs till ett återanskaffningspris av 350 000 kronor, ett par maskiner till ett återanskaffningspris av 350 000 kronor och en visningslokal till ett återanskaffningspris av 300 000 kronor. Värdet av kapitalstocken uppgår därmed till 1 000 000 kronor. För att tillverka cyklarna behövs ramar, styren och pedaler. Ramarna tillverkas i cykelfabriken och kräver inköp av stålrör. Materialkostnaden för att tillverka en cykel är som följer: stålrör 500 kronor, styre 400 kronor, 2 pedaler 100 kronor. Varje månad används alltså insatsvaror för 200 000 kronor. Hur ser då bruttoproduktionen och dess delar ut per månad i löpande priser? För enkelhets skull bortses från skatter, subventioner, avgifter och lokalhyra i räkneexemplet. Exemplet är stiliserade.

Cykelbranschen (företag 1), period 1

Bruttoproduktionsvärde /Rörelseintäkter	200 cyklar x 3000 kr/cykel	= 600 000 kr
Insatsförbrukning /Rörelsekostnader	200 x (500 kr/stålrör + 400 kr/styre + 100 kr/2 pedaler)	= 200 000 kr
Arbetskostnader/Personal- kostnader	6 anställda x 30 000 kr	= 180 000 kr
Driftsöverskott /Rörelseresultat	600 000 kr – 200 000 kr – 180 000 kr	= 220 000 kr
Förädlingsvärde	600 000 kr – 200 000 kr	= 400 000 kr
Kapitalstock		= 1 000 000 kr
Rörelsemarginal	220 000 kr / 600 000 kr	= 37 %
Vinstandel	220 000 kr / 400 000 kr	= 55 %
Kapitalavkastning	220 000 kr / 1 000 000 kr	= 22 %

Vad händer med vinstandelen, rörelsemarginalen och kapitalavkastningen i ekonomin om cykeltillverkaren drar sig ur downstream-verksamhet?

Vi börjar med att anta att den totala produktionen och försäljningen av cyklar i ekonomin inte förändras. Cykeltillverkaren beslutar att specialisera sig och koncentrera

verksamheten och upphör med att marknadsföra och sköta försäljningen till slutkund. Denna del av verksamheten utförs nu av ett nystartat företag, som köper cyklarna från cykeltillverkaren. Det nystartade företaget föredrar att köpa in pedaler separat och de två företagen kommer överens om att cykeltillverkaren ska leverera cyklar utan pedaler. Cykeltillverkaren säger upp de två anställda som sysslat med downstream-verksamhet och visningslokalen säljs för återanskaffningspriset. Det nystartade företaget anställer två säljare och köper en likadan visningslokal som cykeltillverkaren hade och till samma pris. Vidare köper man in cyklarna från cykeltillverkaren för 2 500 kronor per styck. Försäljningspriset till slutkund är fortfarande 3 000 kronor per styck.²³ Landets ”cykelbransch” består alltså nu av två företag: den ursprungliga cykeltillverkaren och det nystartade företaget som specialiserar sig på individanpassning (vad gäller pedaler), marknadsföring och försäljning av cyklar till slutkund.²⁴ Notera att det alltså är lika många anställda som tidigare, lönekostnaderna är desamma och kapitalstocken är oförändrad i cykelbranschen som helhet.

Företag 1, period 2

Bruttoproduktionsvärde /Rörelseintäkter	200 cyklar x 2500 kr/cykel	= 500 000 kr
Insatsförbrukning /Rörelsekostnader	200 x (500 kr/stålrör + 400 kr/styre)	= 180 000 kr
Arbetskostnader/Personal- kostnader	4 anställda x 30 000 kr	= 120 000 kr
Driftsöverskott /Rörelseresultat	500 000 kr – 180 000 kr – 120 000 kr	= 200 000 kr
Förädlingsvärde	500 000 kr – 180 000 kr	= 320 000 kr
Kapitalstock		= 700 000 kr
Rörelsemarginal	200 000 kr / 500 000 kr	= 40 %
Vinstandel	200 000 kr / 320 000 kr	= 63 %
Kapitalavkastning	200 000 kr / 700 000 kr	= 29 %

²³ Skillnaden på 500 kronor per cykel motsvarar inköpspriset för pedalerna, arbetskostnader för att montera och individanpassa dessa, marknadsföring samt arbetet med försäljning till slutkund av en cykel. Liksom i företag 1 består förädlingsvärdet av både bearbetning/produktion och handelsmarginal, men i andra proportioner.

²⁴ I pedagogiskt syfte och för enkelhets skull antas det att företagen som tillverkar insatsvarorna tillhör andra branscher (dvs de tillverkar huvudsakligen produkter som inte klassas som ”cykelprodukter”).

Företag 2, period 2

Bruttoproduktionsvärde /Rörelseintäkter	200 cyklar x 3000 kr/cykel	= 600 000 kr
Insatsförbrukning /Rörelsekostnader	200 x (2500 kr/cykel + 100 kr/2 pedaler)	= 520 000 kr
Arbetskostnader/Personal- kostnader	2 anställda x 30 000 kr	= 60 000 kr
Driftsöverskott /Rörelseresultat	600 000 kr – 520 000 kr – 60 000 kr	= 20 000 kr
Förädlingsvärde	600 000 kr – 520 000 kr	= 80 000 kr
Kapitalstock		= 300 000 kr
Rörelsemarginal	20 000 kr / 600 000 kr	= 3 %
Vinstandel	20 000 kr / 80 000 kr	= 25 %
Kapitalavkastning	20 000 kr / 300 000 kr	= 7 %

Cykelbranschen (företag 1 och företag 2), period 2

Bruttoproduktionsvärde /Rörelseintäkter	500 000 kr + 600 000 kr	= 1 100 000 kr
Insatsförbrukning /Rörelsekostnader	180 000 kr + 520 000 kr	= 700 000 kr
Arbetskostnader/Personal- kostnader	120 000 kr + 60 000 kr	= 180 000 kr
Driftsöverskott /Rörelseresultat	200 000 kr + 20 000 kr	= 220 000 kr
Förädlingsvärde	320 000 kr + 80 000 kr	= 400 000 kr
Kapitalstock	700 000 kr + 300 000 kr	= 1 000 000 kr
Rörelsemarginal	220 000 kr / 1 100 000 kr	= 20 %
Vinstandel	220 000 kr / 400 000 kr	= 55 %
Kapitalavkastning	220 000 kr / 1 000 000 kr	= 22 %

Som synes är cykelbranschens vinstandel och kapitalavkastning opåverkade av de organisatoriska förändringarna mellan de två perioderna, medan rörelsemarginalen har förändrats.